

КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТҮҮЛҮГҮНҮН КАЛЫПТАНУУСУНДАГЫ ЖАНА ӨНҮГҮҮСҮНДӨГҮ Т. КУЛАТОВДУН ОРДУ

Т.Кулатов эң бир оор тарыхый жагдайда- Улуу Ата Мекендик согуштун жылдарында Кыргызстандын өкмөтүн жетектеген. Макалада тынымсыз ишмердүүлүгүнүн натыйжасындагы анын жана ал жетектеген өкмөттүн эл чарбасын өнүктүрүүгө кошкон салымы белгиленген.

Биздин келечегибиз жөнөкөй эле
нерселерде- эмгекте жана ынтымакта.
Т. Кулатов.

Негизги сөздөр: Кыргыз мамлекети, Т.Кулатов, мамлекеттин өнүгүүсүндөгү Кулатовдун салымы.

KULATOV'S ROLE IN THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF THE KYRGYZ STATEHOOD

T.Kulatov headed the government in one of the most difficult historical situations, also during the Great World War. In this article were pointed ongoing results of operations and its contribution to the development of the government headed by him.

Our future in simple things - work and unity. T. Kulatov.

Key words: state, T.Kulatov, contribution of the Kulatov to the development of the state.

Бүтүндөй ишмердүүлүгүн бир гана кызыкчылык – өз элине татыктуу кызмат өтөө максаты жетектеген, өлкөнүн келечегин түзүүгө жан дили менен берилип эмгектенген Т. Кулатовдун кыргыз мамлекетинин калыптануусундагы салымы өзгөчө.

Он жашында ата-энесинен толук ажырап, эмгекти жан багуу үчүн жалчылык кылуудан баштаган Т. Кулатовдун өмүрүнүн 40 жылы жалаң гана мамлекетти башкарууда, жетекчилик кызматтарда өттү. Салыштырмалуу жаш, 30дагы курагында бүтүндөй бир элдин тагдырын чечүүчү кызматка дайындалып, андан кийинки тагдырын өлкөнүн гүлдөп өнүгүүсүнө, мамлекеттин калыптануусуна арнаган.

Төрөбай Кулатов 1925-ж. Кувасай-Кызыл-Кыя темир жол курулушуна жумушка жайгашып, 1926-ж. чейин иштеген. 1928-ж. Кызыл-Кыя кенине жүк ташуучу болуп орношкон. Бир эле учурда забойчулукка окуп, квалификация алганга жетишкен. 1929-жылдан 1934-ж. чейин «Жал» шахтасында эмгектенет. Жаштайынан эмгекке бышкан, мээнеткеч Төрөбай Кулатов тез эле жамаатта ордун таап, кадыр баркы өскөн. Анын демилгечил маанайын, өз ишине берилгендигин, оор басырыктуу, бирок, ишке келгенде тырышчаактыгын жана кайра тартпаган өжөр мүнөзүн өзү сыяктуу жумушчу-кенчилер жогору баалашкан[1].

Бүтүндөй совет өлкөсүндө өнөр жайлаштыруу саясаты ургаалдуу жүрүп жаткан 30-жж., көмүр кендерин казып алууну өнүктүрүү, жаңы кендерди ачуу иштери мамлекеттин жетекчилигине алынып, республика боюнча көмүр кени тармагында да социалисттик мелдештер жүрүп жаткан. Т. Кулатов да алгачкылардан болуп Кызыл Кыя кенинде мындай мелдештин демилгечиси болгон. Мыкты көрсөткүчтөргө жетишип, оозго илинип, шахтадагы эң мыкты делген стахановчулардын катарына кошулат. Ошол күндөрдөн тартып өмүрүнүн аягына чейин анын бардык аракетин совет элинин, анын ичинде кыргыз элинин да жаркын келечегине болгон терең ишеними жетектеп келди.

Көмүр кенинин жумушчуларынын арасында аброю өскөн Кулатовду 1932-жылы коммунисттер партиясына мүчөлүккө кабыл алышкан[4]. Ушул окуянын өзү да анын ишке болгон жигердүүлүгүн арттырган. Көп өтпөй, 1934-жылы «Жал» шахтасынын профсоюз комитетинин төрагасы болуп шайланган. Мындан ары анын ишмердүүлүгү чоң жоопкерчиликтер менен коштолгон, социалисттик мелдештерди уюштуруу, жетектөө, стахановдук кыймылды жайылтуу, кенчилерге камкордук көрүү сыяктуу сыймыктуу милдетти аркалоо жеңил болгон эмес. 1935-жылдан Кызыл-Кыянын советтик-партиялык мектебинен билим алып, 1936-жылы сентябрда «Жал» шахтасына жумушка кайткан. Кыска мөөнөттө болсо да партиялык мектептен алган билими анын табиятынан берилген сапаттарына ширелип, такшалтып, тез эле катардан суурулуп чыга келген. Жыйынтыктар бат эле көрүнүп турган. 1937-жылы Кулатов «Социалисттик мелдештин мыктысы» төш белгиси менен сыйланган. Кенчилердин көйгөйлөрүн тиешелүү жетекчилерге жеткирип, айрым маселелерди чечүүгө жасаган далаалаты менен тегерегиндегилердин сый-урматына татыган. Оор жүктөн качпагандыгы, шахтанын ишинде акыл-кеңеши, тажрыйбасы менен башкаларга да бел болгон Кулатовдун кенчилердин арасында «Биздин министр» деп аталып жүргөнү малым[1].

1937-1938-жж. улуттун кийинки тарыхына олуттуу таасири тийген бир топ саясий окуялар болуп өткөн. Бүтүндөй советтик ареалда коомдук-экономикалык жаңыча курулуш катаал саясий репрессиялар менен коштолгон. Учурда коммунизмдин идеалдарына терең ишенген ошондогу коомчулук улуттун келечеги үчүн күрөшкөн, мамлекеттүүлүгүбүздүн калыптануусу үчүн өмүрүн да аябаган, бирок, ак жерден жалаа жабылып, өмүрү кыйылган саясий инсандардын тагдыры тууралуу ачуу чындыкты учурунда толук кабылдабаса да, соңку жылдары улам ачыктап билип отурат. Тарыхый жараян да өз мыйзамына ылайык оор жоготуулардын ордун толуктаганын, тагыраак айтканда кыргыз мамлекеттүүлүгүн түптөөчүлөрдүн катары жаңылары менен алмашканын андап билүүдөбүз. Биз улуттук кызыкчылык үчүн курман болушкан А. Сыдыков, Ж. Абдрахманов, А. Орозбеков, Б.Исакеевдерди жана алардын жасаган эмгектерин башкалар менен салыштырып же теңдештирип, сөздүн түз маанисинде, алардын ордун кийинкилер менен алмаштыра албайбыз. Антүүгө мүмкүн да эмес. Анткен менен ар бир тарыхый доордун өзүнүн сыдыковдору, абдрахмановдору жана орозбековдору болуп келгендигин да унутпашыбыз керек. Бүгүнкү күнү да өлкөбүздүн аттуу-баштуу эле коомдук-саясий ишмерлери сталиндик саясий репрессиялардан кийин жаралган тарыхый боштуктун, кадрдык таңкыстыктын саясий аренага кийинки чыккан инсандарга өбөлгө түзүп, жол ачкандыгын белгилеп келишет. Бирок, мындай бир беткей көз караштар бизди тарыхый объективдүүлүктөн тайдырып коеру бышык. Совет мезгилинин дээрлик бардык баскычтарында жергиликтүү жетекчилердин кызматка келүүсү Борбор аркылуу чечилип турганы белгилүү. Ошондой учурда да калктын катарынан чыккан жетекчилер мамлекетти башкарууда экинчи жана үчүнчү ролдорду аткарышкан, советтерди жетектеген же өкмөттү башкарып калышкан. Чыныгы бийлик болсо партиялык жетекчиликтин колунда болуп, алардын башчылыгында көбүнесе Борбор аныктаган же ошол жактан келген өкүлдөр турушкан. Канткен менен, мамлекеттик ишти жөндөп кетүү, элдин кызыкчылыгына жараша кызмат өтөө менен жетекчилик кызматтарда канчалык мөөнөттө кармалуусу ошол кездеги инсандардын жекече өзгөчөлүктөрүнө, шыктуулугуна жана жөндөмдүүлүгүнө байланыштуу эле.

1937-1938-жылдар Т.Кулатовдун тагдырына маанилүү бурулуштарды, турмушундагы өзгөрүүлөрдү алып келди. Ошол жылдары анын дээрлик үзгүлтүксүз, 40 жылга уланган мамлекеттик ишмердүүлүгү башталган. Алгач 1937-жылдын 12-декабрында СССРдин Жогорку Советине депутаттарды шайлоо өтүп, алдыңкылардан болуп Т.Кулатов да шайланган[1]. Эми ал кыргызстандык алдыңкы өндүрүшчүлөр, стахановчулар жана интеллигенция өкүлдөрүнүн катарында депутат эле. СССРдин Жогорку Советинин биринчи сессиясынын ишине катышып, Москвада эң алдыңкы мамлекеттик жана партиялык ишмерлер, өндүрүшчүлөр менен пикир алмашкан. Чоң таасирденүүлөр менен борбордон кайткан Кулатов шахтада жаңы демилгелер менен белсенип ишке киришкен. Буга Москвада

атактуу шахтерлер А. Стаханов жана Н. Изотовдор менен жолугуп, баарлашканы да дем берген.

1938-жылы Кызыл–Кыя шаардык кеңешине төраганын орун басары болуп шайланат. Көп өтпөй Орто Азиядагы ири ишканалардан болгон «Кыргыз көмүрдүн» директорунун орун басары болуп дайындалган. Ушул эле жылы Кыргыз ССРинин Жогорку Советине да шайлоолор өтүп, ага шайланган 284 депутаттын арасында Т. Кулатов да болгон. Июль айында бул биринчи чакырылыштагы Жогорку Советтин биринчи сессиясы өткөн. Бул сессия Кулатовдун өмүрүндөгү кескин бурулушту алып келген окуя болуп калды. Анын жүрүшүндө Кыргыз ССРинин өкмөтү куралып, республиканын жаңы түзүлгөн өкмөтүнүн башына - Эл Комиссарлар Советинин төрагалыгына Т. Кулатов шайланган[5]. Мындай жогорку кызмат ордуна анын келип калышы кокусунан болгон эмес. Борбор Кулатовдун талапкерлигине чейин да бир тобунун жеке документтери менен таанышып, жыйынтыгында аны татыктуу деп табышкан. Эл жүгүн аркалап, саясий кырдаалдын курч экендигине карабастан, өзгөчө оор, ары жоопкерчиликтүү кызматты жетектөө милдетин моюнуна алганда Кулатов болгону 30 жашта эле. Жөнөкөй жумушчу адам үчүн бул элдин көрсөткөн эбегейсиз зор ишеними болчу. Мындай жүктү аркалоодо Төрөбай Кулатов үчүн тагдырдын ага жазган кыйынчылыктарынан улам сабатынын аз болуп калганы да тоскоол боло алган жок. Өткөн доордун, турмуштун оор запкысын жон териси менен тартып, азабын башынан кечирген Кулатов мындан кийинки бүткүл өмүрүн өз өлкөсүнө татыктуу кызмат кылууга арнаган. Мамлекетти башкаруудагы жогорку уюштуруучулук жөндөмү, бөтөнчө такты, кыйынчылыкка моюн бербеген тырышчаактыгы, өжөрлүгү менен ал бардык тоскоолдуктарды жеңип өтө алган.

Т. Кулатовдун республикалык маанидеги эң ири долбоорлордун ишке ашырылышындагы өзгөчө салымын баса белгилеп кетүү зарыл. Кыргызстандын экономикасынын өнүгүүсүндө азыркы күнгө чейин орчундуу орду бар Чоң Чүй каналынын, Орто Токой суу сактагычы, Кант – Балыкчы темир жолу, Бишкек-Суусамыр-Жалал-Абад-Ош автомобиль жолунун, Ак-Түз, Айдаркен жана Кадамжайдагы ири комбинаттардын ж.б. курулушунда Кулатовдун тикеден-тике катышы бар. Аталгандардын баарысына анын союздук жетекчилердин (Сталин баш болгон) кабыл алуусунда болуп, долбоорлордун канчалык манилүүлүгүнө аларды ынандыруусунан кийин гана кол коюлган. Дегеле республикабыздагы маанилүү деп саналган бир да маселе Кулатов менен кеңешпестен туруп чечилген эмес. Муну ошол мезгилдеги замандаштары, бирге иштешкен жетекчилер ырастап келет. Өз кезегинде улуу инсан Исхак Раззаков да «Республикабыздын өнөр жайынын, айыл чарбасынын, маданиятынын өнүгүүсүндө Кулатовдун сиңирген эмгеги эбегейсиз зор, муну эч ким тана албайт»- деп эскергени бар[1].

1938-жылы жаңы шайланган Жогоку Советтин биринчи сессиясында Эл комиссарлар советинин төрагасы катарында Т. Кулатов чыгып сүйлөп, өз сөзүндө ал өкмөттүн ишиндеги чечилбей келген маселелерге токтолгон. Оруп-жыйноо ишин уюштуруудагы кемчиликтер, колхоз, совхоздордун абалынын канааттандырарлык эместиги, айрыкча айыл жергеси, четки тоолуу аймактар зарыл болгон айыл чарба шаймандары жана керектүү товарлар менен начар камсыздалып келгенин кескин сынга алган. Эл агартуу, билим берүү жаатында да абал оор экенин баса белгилеген. Ушул эле сессияда жаңы өкмөттүн курамы аныкталган. Ырас, республиканын социалдык-экономикалык жана маданиятынын деңгээли 20-жж. салыштырмалуу кыйла жогорулап, өнүгүүнүн негиздери түзүлүп калган кез болчу. Ошондой болсо да Кулатовдун өкмөтүнүн алдында эбегейсиз зор иш- өлкөнүн экономикасын жана маданиятын андан ары токтоосуз көтөрүү милдети турган. Завод, фабрикаларды куруу, айыл чарбасын өнүктүрүү, маданият тармагын алдыга жылдыруу чоң каражаттарды, күчтү талап кылган.

Кулатов өкмөт башына келген ошол согуштун алдындагы жылдарда эле республикабызда эл чарбасынын ар кайсы тармагында бир топ ийгиликтер жаратылган. Анын ар биринде өкмөт жетекчиси катары анын эмгеги теңдешсиз. 1939-1940-жж. калктын жашоо деңгээли байкалаарлык көтөрүлгөн. Айыл чарбасынын техникалык жактан камсыз

болуусу жакшырган, колхоз, совхоздор кубатына кирген. Түшүмдүүлүктү арттыруу максатында сугат системасына көп көңүл бурулган. Жаңы жерлерди өздөштүрүү максатында ирригациялык курулуш жайылтылган. Борбордон өзгөчө колдоосун күтүп отурбай, колхоздордун эмгекчилердин демилге-күчү менен бир катар каналдар жана сугат курулуштары курулган, жаңы түшүмдүү айдоо аянттары жаратылган. Эл менен жакын мамиледе боло алган өкмөт башчысы эмгекчилердин түшүмдүүлүк үчүн демилгечилдик сезимин көтөрө алган. Ушул жылдары республикада жалпы узундугу 295 км. ди түзгөн 25 канал курулган. Анын жыйынтыгында 16,5 миң гектар жаңы сугат жер кошулду, сугаттуулук 20 миң гектарга көтөрүлдү[1].

Төрөбай Кулатов өкмөт башчы катары элдик курулуштарга өзгөчө көңүл бурган. Курулуш кызуу жүрүп жаткан учурларда эмгекчилер менен баарлашып, өзү да кетмен-күрөк кармап ишке аралашып кеткен учурлары өтө көп болгон. Мындан тегерегиндеги карапайым калк да таасирленген, кубаттанган.

1939-жылы жазында Кара-Суу районунун эмгекчи калкы 10 күн ичинде элдик ашар жолу менен 1-май атындагы сугат каналын куруп бүтүшкөн. Бул бүткүл республикадагы эң алгачкы элдик ыкчам курулган канал болуп калды. Ушундай эле жол менен Кара-Балта жана Кара-Суу дарыяларынын бассейндеринде ирригациялык объекттер, Фрунзе областындагы «Жантай», Ош областындагы «Гулай-Сай» жана «Кызыл Эмгек», Жалал-Абад областындагы «Кайрат» каналдарынын курулушу ишке ашырылган. 1940-жылы февралда Сокулук районунда эки суу сактагычтын курулушу жарыяланган. Ал эми Араван каналынын курулушунун биринчи кезегин бүтүрүүнү Араван, Кара-Суу жана Ош райондорунун эмгекчилери 10 күндө бүткөрүүгө милдеттенишип, бирок, 8 эле күндө куруп бүтүшкөн[3]. Экинчи кезегин да ошондой эле ыкчамдык менен жыйынтыкташкан. Бул каналдын узундугу 97 км болуп, 4,5 миң гектар жаңы жерге суу жеткирилген. Ошондой эле Төө-Моюн өрөөнүнүн 8 миң гектар жери да сугат аянтына айланган. 1940-ж. 16-мартта СССРдин Эл комиссарлар совети жана КПБК Орто-Токой суу сактагычынын жана Чоң-Чүй каналынын курулушу жөнүндө токтомун кабыл алат. Жыйынтыгында сугат жерлерин Кыргызстанда 70 миң гектарга, Казакстанда 10 миң гектарга көбөйүшү камсыздалмак. Каналдын курулушунун баштапкы этабында 75 млн. рубль талап кылынган. Анын куруу өтө тездик менен ишке ашырылмак, долбоорлоо үчүн алты ай, курулушуна эки жылдык мөөнөт каралган. Борбордун 1940-жылдын апрель айынын башындагы көрсөтмөсүнө ылайык Т.Кулатов негизги иш чаралар башталганга чейин тез арада Чоң-Чүй каналынын өздүк башкармалыгын түзүүсү, курулуш жетекчисин жана башкы инжинерин дайындоосу зарыл болчу. Көрсөтмөдө кадр, эмгек маянасы, транспорт, байланыш, курулуш материалдары, турак жай, ден соолукту сактоо, тамак-аш, маданий-массалык иш чаралар сыяктуу олуттуу маселелер келтирилген. Курулуш ишин уюштуруу үчүн керектелген шаймандардын так эсеби аныкталган. Ага ылайык бул улуу иш чарага 20 миң даана күрөк, 3 миң даана кайла, 10 миң даана кетмен, 1 миң даана лом, 10 миң даана кол араба даярдалыш керек. Бул милдетти «Инетергельпонун» устаканалары аркалаган[1]. Кыргызстандын Эл комиссарлар совети менен КПБКнин ыкчам аракеттеринин жыйынтыгында бардык белгиленгендер толук камсыздалган. 1941-жылдын жазында Чоң-Чүй каналынын техникалык долбоору бекитилип, баардык даярдыктар көрүлүп бүткөн. 10-майда каналдын трассасын участкаларга бөлүштүрүү аяктаган. Баары болуп 12 участкада иш башталган. 60 миң кыргызстандык курулушка катышкан. Жардамга Казакстандан да колхозчулар келишкен. Кыргыз өкмөтү тарбынан элдин демилгечил маанайын көтөрүү максатында эң мыкты курулуш участкасына Өтмө Кызыл Туу жана Ардак китепчесин уюштурган. Ар беш күндүктө жыйынтыктар чыгарылып турган. 10-майдан 23-июнга чейинки 40 күндүк күжүрмөн эмгектин жыйынтыгында Чоң-Чүй каналынын жылдык планынын 39 пайызы аткарылып бүткөн. Күн сайын трасса участкаларында 35 миңден ашуун адам иштеп турган. Дээрлик бардык участкада нормадан ашык аткаруулар белгиленип, орто эсепте ар бир жумушчу норманы 160 пайызга ашык аткарган[1].

Ушундай эле жумуштар Отуз-Адыр каналын курууда 20 миң адамдын катышуусу менен, Араван каналында 12 миң адамдын, Ноокатта 13 миң адамдын катышуусу менен аткарылган. Аталган бардык курулуштардын жүрүшүн Т.Кулатов өзгөчө көзөмөлгө алып, тикеден-тике катышкан. 1941-жылдын жазына барып республикада сугат жерлеринин жалпы аянты 794 миң гектарга жеткирилген.

Кыргыз өкмөтүнүн демилгеси жана колдоосу менен уюшулган мындай жарнактуу элдик курулуштардын кызуу жүрүмү тарыхыбыздын эң кайгылуу этапына айланган Улуу Ата Мекендик согуштун башталышы менен үзгүлтүккө учураган.

Башка кыргыз жетекчилеринен айырмаланып Кулатовдун өкмөттөгү ишмердүүлүгү согуш жылдарына туура келген. Жаштыгына карабастан өкмөттүн ишин демилгелүү уюштура алган. Тарыхчыларыбыз белгилегендей, согуш жылдары Кыргызстанга Украинадан, Белоруссиядан, Ленинграддан, Москвадан жана Россиянын башка шаарларынан 150 миңдей эвакуацияланган адамдар, Польшадан 13 миңдей эмигранттар жана Түндүк Кавказдан сүргүнгө айдалган миңдеген адамдар келген[2]. Фронтто оор жарадар болгон жоокерлер Кыргызстандын госпиталдарына жиберилген. Ага байланышкан бардык маселелерди жөндөө Борбор тарабынан Кыргызстандын Өкмөтүнө жүктөлгөн эле. Согуш жылдарында Фрунзе областы боюнча 17, Ош областы боюнча 4, Жалал-Абад областы боюнча 4, баары болуп 25 аскердик госпиталдар тейлеп турган. Алар квалификациялуу кадрлар, медикаменттер, керектүү шаймандар жана каражаттар менен камсыздалган. Эффективдүү иш чаралардан улам жарадар жоокерлердин 92 пайыздан ашуунунун өмүрү сакталып калган, 50 пайызга жакыны аскердик катарга кайтышкан[2]. Мындан сырткары Кулатов жетектеген өкмөт эвакуацияланган кыркка жакын өнөр жай ишканаларын ишке киргизген. Эвакуацияланган калкты жайгаштырып, жашоосуна мүмкүнчүлүктөрдү жараткан.

Кыргыз өкмөтү «Бардыгы жеңиш үчүн» деген ураандын астында фронтко элдик жардамды уюштурган. Эмгекчилердин атынан 300 вагон белек, аскерлер үчүн 600 миңден ашык кийим кече, учак жана танктарды жасоого 200 миллион рубль эсебиндеги акча жөнөтүлгөн. Согуштун аягына чейин 22 жолу өкмөттүк делегация чыгып, фронттогу жоокерлерге, жеңишке арналган жардамдар жеткирилип келген. Т.Кулатов жетектеген өкмөт кызматкерлерине күн-түн дебей, 15-16 сааттан, көпчүлүк учурда сутка бою тынымсыз иштөөгө туура келген. Союздук өкмөт согуш мезгилиндеги кыргыз өкмөтүнүн ишмердүүлүгүн жогору баалап, ошондогу аткаруу комитеттеринин төрагалары биринчи жана экинчи даражадагы Ата Мекендик согуштун ордендери, Төрөбай Кулатов болсо Ленин ордени менен сыйланышкан.

Республиканын өнүгүүсүндө өзгөчө стратегиялык мааниге ээ өнөр жай ишканаларынын курулушу, жолдордун жана темир жолдорунун салынышы сыяктуу ири долбоорлордун ишке ашырылышында Т.Кулатовдун салмагы ат көтөргүс экенин баса белгилегендер арбын. Олуттуу маселелердин чечилиши өкмөттө турганда да, кийинки мезгилдерде да анын катышуусуз бүтчү эмес. Анын далилдеп, ынандырууларынан кийин маанилүү документтерге кол коюлушуна Сталиндин өзү кызыкдар болуп калган учурлар маалым. Буга Кант-Балыкчы темир жолунун курулушун, Фрунзе – Суусамыр – Жалал-Абад – Ош автоунаа жолунун салынышын мисал келтирсек болот.

Совет өлкөсүнүн жетекчилиги тарабынан көп учурда Т.Кулатовдун жогорку адамгерчилик сапаттары, демилгечилдиги жана чыныгы чарба ишинин көзүн билгендиги эске алынган. Ал жетектеген учурда өкмөт эл чарбасынын эң маанилүү жана зарыл болгон маселелерин чечүү менен алектенген. Кулатовдун ийкемдүүлүгү бүтүндөй өкмөттүн ишмердүүлүгүнүн мүнөзүн өзгөрткөн. Мүмкүн болушунча өкмөт жетекчилери калктын арасында болуп, алардын көйгөйлөрү менен жеринен таанышкан. Т. Кулатов элдин жүгүн аркалаган тынымсыз эмгеги менен жөнөкөй катардан чыккан чыныгы элдик министр катары элдин эсинде калды.

Адабияттар:

1. Абдыкадыров Т. Торобай Кулатов. Бишкек. 1998. с. 9-10 .

2. Киргизия в годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг.: Сб. док. Фрунзе, 1965.
Кулатов Т. Киргизская ССР.-М., 1972.-С.45
4. Малабаев Ж. Төрөбай Кулатов- мамлекеттик ишмер // Эркин Тоо. - 1998., 6-бет.
5. Малабаев Дж. История государственности Кыргызстана - Бишкек, 1997, с.215.
6. Усубалиев Т. Феноменальная историческая личность // Свободные Горы. 1993.
№84(221), с. 4.